

Пушкіна О. В.,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»*

Тодорошко Т. А.

*старший викладач кафедри права
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»***ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї****PREVENTIONAL MEASURES OF COUNTERVAILING FAMILIES**

У статті надаються статистичні дані щодо насильства в сім'ї та розглядаються профілактичні заходи щодо його усунення.

Ключові слова: насильство в сім'ї, права людини, допомога жертвам насилля в сім'ї.

В статье приводятся статистические данные о насилии в семье и рассматриваются профилактические меры по его устранению.

Ключевые слова: насилие в семье, права человека, помощь жертвам насилия в семье.

The article provides statistical data on domestic violence and discusses preventive measures to address it.

Key words: violence in the family, human rights, assistance to victims of domestic violence.

Проблема насильства в сім'ї є актуальною для нашої держави. Питання домашнього насильства вивчалася низкою зарубіжних (А. Робертс, Д. Доджл, М. Росс та ін.) та українських (О. Савчук, Є. Луценко, Н. Лавриненко, В. Бондаровська, О. Відзюк, А. Ноур та ін.) дослідників [1]. Як вірно вказує А.М. Ноур, проблема насильства в сім'ї над жінками і дітьми в нашому суспільстві є водночас і дуже старою, і новою. Старою тому, що вона існує стільки часу, скільки існує й людська сім'я. Новою тому, що на сьогодні еволюційна суспільна свідомість дає можливість усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав певних членів суспільства [2].

Сьогодні в Україні, за словами жінок, приблизно 70% із них хоча б раз підвергалися насильству, а це приблизно 18 млн. жінок. Згідно з даними Українського інституту соціальних досліджень лише 27% жінок вважають проявом насильства образи, 32% – приниження, 49% – побої, 56% – звалтування.

За 2016 рік в Україні зафіксовано 103 тисячі звернень із приводу насильства в сім'ї, з них близько 90 тисяч – від жінок. В Україні 35-50% жінок – жертв домашньої тиранії потрапляють до лікарень із травмами. Ці цифри говорять про те, що проблема існує, та вона досі не розв'язана. Але, на жаль, статистичні дані не відображають реального стану речей, оскільки багато жінок просто бояться розповісти про насильство правоохоронним органам.

Не тільки жінки зазнають домашнє насилля, але й діти. У 2015 році в Україні був введений проект Ради Європи (РЄ) «Зміцнення і захист прав дітей в Україні», який сприяв приведенню національного законодавства у відповідність із Конвенцією РЄ про захист дітей від сексуальної експлуатації і сексуального насильства і з іншими відповідними стандартами РЄ у сфері прав дитини. Проект Ради Європи «Зміцнення і захист прав дітей в Україні» спільно з Київським міжнародним інститутом соціології

провели громадське опитування щодо насильства проти дітей. 21% опитаних дітей заявили, що піддавалися сексуальному насильству. За результатами дослідження, лідером виявилось психологічне насильство. Йому піддавалися трохи менше половини опитаних дітей – 45%. На другому місці – фізичне насильство, майже 27%. Сексуальному насильству піддавалися 21% опитаних дітей. На перший погляд може здаватися, що ці показники найменші серед інших видів насильства, але вони майже втричі вище, ніж у наймолодшій частині дорослих жителів України (18-29 років), в якій вони складають лише 8%, як повідомив керівник європейського проекту «Зміцнення і захист прав дітей в Україні» Ігор Гуцуляк.

Відзначається, що діти-свідки насильства найчастіше і самі стають його жертвами. За результатами дослідження, насильству частіше піддаються діти, які проживають у Центральному та Південному регіонах (опитування не проводилося в тимчасово окупованій частині Донбасу і Криму) [3].

Наслідки побутового насильства над жінками в Україні сумні:

- 30% самогубств і 60% убивств жінок пов'язані із сімейним насильством;
- 35% жінок, госпіталізованих із тілесними травмами, є жертвами домашньої тиранії;
- 25-40% жінок були побиті під час вагітності і стали жертвами агресії своїх чоловіків.

Значна кількість зареєстрованих вбивств в Україні відбуваються саме на ґрунті домашнього насильства, причому на 1 вбивство чоловіка дружиною відбувається 7 вбивств дружин чоловіками. Близько 30-40% викликів поліції на день пов'язані з побутовим насильством, а 50% всіх бездомних жінок і дітей пішли жити на вулицю, рятуючись від насильства в сім'ї. Багато жінок зізнаються, що саме проблема насильства з боку чоловіка змусила їх покинути країну в пошуках роботи за кордоном.

Від домашнього насильства страждають частіше, ніж від пограбувань і автомобільних катастроф, ра-
зом узятих [4].

Згідно з даними дослідження, проведеного Європейським агентством основних прав, у 28 державах-членах ЄС 33% повнолітніх жінок зазнали фізичного та/або сексуального насильства, 55% зазнали певних форм сексуальних домагань, 67% опитаних повідомили про випадки фізичного та / або сексуального насильства в поліцію або будь-яку іншу організацію

Про те, як розслідуються справи, пов'язані з насильством над жінками в Україні, розповіла в ефірі радіостанції «Голос Столиці» адвокат Оксана Абримова. «Насильство над жінкою в нас відбувається майже в кожній третій родині, тобто кожна третя жінка страждає від такого насильства, але тільки кожна сота жінка звертається до правоохоронних органів за захистом своїх прав і з метою якось покарати свого чоловіка. Але навіть звернення із цією заявою не доводять до кінцевого результату. Оскільки вже на початку розслідування ця жінка або забирає свою заяву, або кримінальне провадження закривається, не доходячи навіть до суду», – повідомляє адвокат [5].

На даному етапі наша країна знаходиться на стадії постійного реформування. Основне завдання реформ – відновити довіру громадян до влади та суспільства. Актуальним питанням сьогодення є боротьба з насильством у сім'ї. Кожна держава вирішує таку проблему, як сімейне насильство, різними способами, завдяки діючому законодавству. В ООН вважають, що насильство не може бути виправданим і кожна держава має із цим боротися.

В Україні питання щодо попередження насильства в сім'ї регламентується Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р., Конституцією України від 28.06.1996 р., законами України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995р. № 20/95-ВР, «Про охорону дитинства» від 26.04.2001р. № 2402-III, «Про соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001р. № 2558-III, «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001р. № 2789-III, Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу» від 26 квітня 2003р. № 616, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» від 21 листопада 2013р. № 895, Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Порядок розгляду звернень та повідомлень із приводу жорстокого поведіння з дітьми або загрози його вчинення» від 19.08.2014 р. № 564/836/945/577, Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України 07.09.2009 р. № 3131/386 «Інструкція щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних

за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ із питань здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї».

Стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю.

Згідно зі ст. 28 Конституція України кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Це положення Основного Закону конкретизується в Цивільному кодексі України, який зазначає, що фізична особа не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню (ч. 2 ст. 289 ЦК України).

Відповідно до ст. 29 Конституції України кожній людині гарантується право на свободу та особисту недоторканність.

Однак, попри наведені принципи та гарантії прав і свобод людини, далеко не завжди держава здатна ефективно їх забезпечувати. Так, в Україні існує ціла низка невирішених проблем у сфері реалізації принципу гендерної рівності, одною з яких є насильство в сім'ї.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» на момент його ухвалення був першим у країнах Центральної і Східної Європи та СНД спеціальним законодавчим актом у сфері протидії сімейному насильству. Він визначає правові й організаційні основи запобігання насильству в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів із його профілактики, а також коло осіб, на яких поширюється дія законодавства України щодо запобігання сімейному насильству [6].

Так, у розділі I (Ст. 1) цього Закону визначено основні терміни, що пояснюють загальні положення щодо існуючих видів насильства, дається визначення «жертв насилля», «попередження насильства в сім'ї», пояснюється, коли слід вважати, що існує «реальна загроза вчинення насильства в сім'ї», вводиться поняття «захисний припис».

Слід також зазначити, що цей закон передбачає використання низки методів для попередження та захисту жертв насильства. Сюди відносять видачу захисних ордерів, створення спеціальних закладів для жертв домашнього насильства, центрів медичної та соціальної реабілітації, кризових та моніторингових центрів.

На сьогодні ефективність впровадження норм Закону України «Про попередження насильства у сім'ї» досить активно критикується державними установами та громадськими організаціями. Зокрема, під час парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» від 22.03.2007 р. було зазначено, що діяльність із боку органів виконавчої влади у сфері попередження насильства в сім'ї потребує суттєво-

го вдосконалення. Мова йшла про необхідність посилення парламентського контролю за дотриманням законодавства у сфері попередження гендерного насильства, про потребу раннього виявлення сімей, в яких відбувається насильство або є реальна загроза його вчинення; про створення умов для активнішого залучення місцевої громади та підвищення рівня правової культури населення щодо проблем насильства в сім'ї.

20.10.2016 у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 5294, а 17.11.2016 р. він був прийнятий у першому читанні. Незважаючи на важливість цього питання, за цілий рік Верховна Рада не знайшла часу для обговорення законопроекту у другому читанні.

На сьогодні в Україні багато робиться для допомоги жертвам насилля в сім'ї: відкриваються різні установи, центри та органи на місцях. Хотілося б звернути увагу на те, що конкретно робиться в цьому напрямку.

У Києві постраждалим від сімейного насильства надають тимчасовий притулок і допомогу. Для цього створений Київський міський центр соціально-психологічної допомоги, що розташований за адресою вулиця Новодарницька, 26, де в разі необхідності постраждалі можуть знайти тимчасовий притулок на строк до 90 днів, але для цього необхідно підтвердити факт домашнього насильства (потрібна довідка з місця проживання від дільничного інспектора райуправління внутрішніх справ).

Соціальні послуги надають також 10 районних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Жінки, які потребують термінової допомоги, психологічної підтримки та реабілітації, можуть звертатися також до Київського міського центру на вулиці Мельникова, 20. Тут організують навчальні семінари і тренінги. У притулку постраждалі зможуть залишитись на деякий час [7].

У Дніпрі відкрито унікальний притулок для жінок і їхніх дітей, які страждають від домашнього насильства. Директор департаменту соціальної політики міськради Лілія Ковальова у 2016 р. зазначила: «Міська влада відкрита і готова до співпраці в проектах, що мають соціальну спрямованість. Наш пріоритет – підтримати їх, привернути увагу громадськості і бізнесу до цієї проблеми. Ми готові продовжувати спільну роботу з ЮНІСЕФ». У новому центрі ре-соціалізації можуть одночасно розміститися 14 жінок із дітьми. Центр має три спальні з ліжечками для немовлят, вітальню, кухню, а також ванну кімнату. Для зняття психологічної напруги передбачений особливий куточок. Тут знаходиться набите піском опудало на ім'я Вольдемар і дерев'яна біта, за допомогою яких можна зняти напругу та стрес. Тут є необхідні меблі та побутові прилади. Приміщення центру знаходиться під постійною охороною, яка в разі необхідності прибуде в лічені хвилини. Жертви домашнього насильства можуть залишатися в центрі від трьох місяців до півроку. За цей час для жінок проведуть численні психологічні тренін-

ги і семінари з працевлаштування. Робота фахівців спрямована на те, щоб, залишивши притулок, жінка могла самостійно розібратися в собі і дати раду дітям [8].

Центр допомоги жінкам, постраждалим від насильства, відкрили і в місті Харкові за підтримки міжнародних і громадських організацій, зокрема ООН, Німецького товариства з міжнародного співробітництва (GIZ), Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я». Харківська міська рада надала приміщення.

Центр розрахований на цілодобове перебування десяти чоловік, у ньому є кімнати для сну і відпочинку, де встановлено ліжка, шафи, є кухня, духова. Зараз у центрі тимчасово живуть п'ять жінок, двоє з них – із дітьми. Тому планується облаштувати окрему дитячу кімнату і вдатися до допомоги фахівців, які могли б займатися з дітьми, поки мами будуть відлучатися по справах.

Головне завдання центру – допомогти жінкам, надати їм юридичну і психологічну підтримку, а також налагодити відносини в їх сім'ях. Як зазначив представник Фонду народонаселення ООН в Україні Каспар Пік, Харків переймає передовий досвід у вирішенні багатьох соціальних проблем. Адресу центру знають у всіх соціальних службах міста і громадських організаціях, які займаються проблемою насильства в сім'ї. Крім того, за допомогою можна звернутися в Міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді «Довіра», або зателефонувати на гарячі телефонні лінії. В екстреному випадку жінок із дому можуть забрати мобільні бригади. Для перебування в центрі потрібно укласти договір на певний термін, який у разі потреби можна продовжити.

Питання про інші види допомоги постраждалим від насильства обговорили на засіданні Координаційної ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї, гендерного насильства, протидії торгівлі людьми, яке пройшло у 2017 р. у Харківській міській раді за участю представників міжнародних та громадських організацій [9].

Уже кілька років міжнародні організації Health Righth і UNWomen проводять акції під девізом: «Насильство – сміття, яке потрібно виносити з дому!» Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна» у співпраці з представниками правоохоронних органів захищає права дитини, попереджає насильство як у родині, так і пов'язане з торгівлею людьми. На базі Центру відкриті «гарячі лінії»: з питань профілактики насильства – 0 800 500 335 (для абонентів «Vodafone», «Київстар», «Лайф» – 386), пов'язаним із торгівлею людьми та захистом прав дитини – 0 800 500 225 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів). Можливістю звернутись за допомогою скористалося багато жінок.

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні у великих містах України проводиться робота зі створення різних установ для реабілітації постраждалих від домашнього насильства. Однак

цього вкрай недостатньо для вирішення настільки глобальної проблеми. На нашу думку, необхідно створити чітко діючий механізм фінансування спеціалізованих закладів органами місцевого самоврядування та значно збільшити їх кількість не тільки в обласних центрах, але і в невеликих містах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орлов А.Б. Психологическое насилие в семье — определение, аспекты, основные направления оказания психологической помощи. Психолог в детском саду. 2000. № 2-3. С. 182–187.
2. Ноур А.М. Насильства в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&nS&c36>.
3. В Украине вырос уровень сексуального насилия против детей – опрос. ЛІГА Бізнес Інформ (Информационное агентство www.liga.net). URL: http://news.liga.net/news/politics/5889739-v_ukraine_vyros_uroven_seksualnogo_nasiliya_protiv_detey_opros.htm.
4. Рыбачок Зоя. Бытовое насилие над женщинами: причины и статистика. URL: http://upogau.org/ru/ourview/ourview_1718.html.
5. Абросимова О. Насилие над женщинами в Украине происходит в каждой третьей семье. РИА Новости Украина. URL: <https://rian.com.ua/society/20161205/1019355541.html>.
6. Аніщук Н.В. Специфіка розв'язання проблеми гендерного насильства у сім'ї за законодавством України та зарубіжних країн: компаративістський аналіз. Форум права. 2008. № 3. С. 14–17.
7. В Киеве пострадали от семейного насилия оказывают временное убежище и помощь. Журнал «ФАКТЫ». URL: <http://fakty.ua/192195-v-kieve-postradavshim-ot-semejnego-nasiliya-predostavlyayut-vremennyy-priyut-yuridicheskuyu-i-psihologicheskuyu-pomocsh>.
8. «В Днепре открыли уникальный приют для женщин и их детей, страдающих от домашнего насилия». URL: <http://gorod.dp.ua/news/122901>.
9. «В Харькове открыли Центр помощи женщинам, пострадавшим от насилия» Официальный сайт Харьковского городского совета, городского головы, исполнительного комитета. URL: <http://www.city.kharkov.ua/ru/news/u-kharkovi-vidkrili-tsentr-dopomogi-zhinkam-yaki-postrazhdali-vid-nasilstva-33943.html>.
10. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.